

OSMANLI ARAŐTIRMALARI

XXV

Neőir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler:

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXV

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU'na

ARMAĐAN - I

İstanbul - 2005

FUZÛLÎ ve ANADOLU ŞÂİRLERİ*

Mehmed ÇAVUŞOĞLU

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Türkiyat Enstitüsü'nün (şimdiki adıyla Türkiyat Araştırma Merkezi'nin) beş yıl önce, 1981'de 19-23 Ekim tarihleri arasında düzenlediği 4. Millî Türkoloji Kongresi'nde "Fuzûlî'nin Su Kasîdesi Üzerine" konulu bir tebliğ sunmuşdum. Tebliğimin gâyesi Fuzûlî'nin konu bakımından bir na't yâni Hz. Peygamber'e övgü niteliğindeki "su" redifli kasîdesinde, redif ve kâfiyenin "nev-zemîn" yâni Fuzûlî'nin icâdı olmadığını, bu kâfiye ve redifin daha önce Anadolu'da kullanıldığını, dolayısıyla dâhî şâirin bir Anadolu'lu, başka bir ifadeyle İstanbullu şâire nazîre yazdığını belirtmekdi.

Osmanlı edebiyatçıları yeni bir redif bulup o redif çerçevesinde mazmûn, yâni mânâ üretmeyi "zemîn bulmak" diye târif ederlerdi. Böyle şiiirlere de "nev-zemîn" adını verirlerdi. Meselâ Necâtî Bey daha Kastamonu'da iken "döne döne" redifini ilk def'a kullanmış, dolayısıyla yeni bir zemîn bulmuşdur. Bu zemînde:

*Çıkalı göklere âhum şereri döne döne
Yandı kandîl-i sipihrin ciğeri döne döne*

ve:

*Bu cefâdan ki kadeh ağzun oper döne döne
Nâr-ı gayretde kebâb oldu ciğer döne döne*

beyitleriyle başlayan iki gazel yazmış, rivâyete göre bu gazeller kervanlarla Bursa'ya getirilmiş, o devrin şâirler sultânı olarak kabûl edilen Ahmed Paşa'nın

* Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'nun 17 Nisan 1986'da Millî Kütüphane'de yaptığı konuşma metnidir. İlk defa yayımlanmaktadır. Metnin yayımında merhum Çavuşoğlu'nun kullandığı imlâyâ sadık kalınmıştır. (Yayıma hazırlayan: M. Kalpaklı)

meclisinde okunup beğenilmiştir. Necâtî Bey'in ününün yayılması da böyle başlamıştır.

Bilindiği gibi, Fuzûlî, Kanûnî'nin Bağdâd'ı fethinde, bu büyük şâir sultanla birlikde gelen şâirlerle tanışmıştı. Gelen şâirler arasında Hayâlî Bey, Yahyâ Bey ile dîvânı elimizde olmamakla berâber, şuarâ tezkirelerine alınan örneklerden ve mecmûalardaki şiiirlerinden çok iyi bir şâir olduğu anlaşılan Kazasker Kadrî (veyâ Kâdirî) Efendi de vardı. Kadrî Efendi, bize nakl edildiğine göre, Fuzûlî'yi Kanûnî'ye takdîm etmişti.

Hayâlî Bey'in ve Yahyâ Bey'in dîvânlarında "su" redifli gazeller vardır. Üstelik Hayâlî'nin iki tânedir. Kadrî Efendi'nin ise:

*Sâye tek hem-râh olaldan kâmet-i dildâra su
Yüz yere kor secde-i şükr eyleye biçâre su
İntizâr odıyle yandum sun bana bir pâre su
Yollaruna bakmadan indi gözüme kara su*

kıt'asiyle başlayan beş kıt'alık bir murabba'ı vardır.¹

Bilindiği gibi, nazîre bir şâirin şiiirine vezin, kâfiye ve redifde benzer olarak yazılan şiiire denilir. Anadolu'da yazılmış, benim tesbit edebildiğim 35 aded "su" redifli gazel ile Fuzûlî'nin söz konusu kasîdesi arasındaki benzerlik bu nazîre târifine uygundur. Fakat üstünde durup düşünmeyi gerektiren husûs, zemîni önce kimin bulduğudur.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin kitablığında Bağdâd yazmaları arasında 406 numarada kayıtlı *Pervâne Bey Mecmûası*'ndaki "su" redifli gazellerden ilk gazel Zâtî tarafından yazılmış ve diğerleri ona nazîre olarak söylenmiş gibi gösteriliyor. Zâtî'nin gazeli yedi beyitten oluşmuştur. Matla' beyti şudur:

*Âhum artar urduğınca subh-dem ruhsâra su
Nâleler peydâ olur tokunduğınca nâra su*

Görülüyor ki bu gazel Fuzûlî'nin:

*Saçma ey göz eşkden gönümdeki odlara su
Kim bu denlü tutuşan odlara kılmaz çâre su*

¹ Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Yazmaları 68, yk.81a)

matla'ıyla başlayan kasîdesine vezin, kâfiye ve redif bakımından tıpatıp benziyor.

Pervâne Bey Mecmûası'nda Zâtî'ye nazîre olarak gösterilen ilk gazel Yenice Vardarlı Hayretî'nin:

*Gönlünü benzer ki akıtmış durur bir yâra su
Şevkden kendin yire urup yürür âvâre su*

beytiyle başlayan gazelidir. Fakat onun dîvânında aynı vezinde, aynı redifde ama başka bir kâfiyede:

*Hacletinden yire geçse yiridir her bâr su
Şevkden kendin yire urup yürür âvâre su*

matla'lı bir gazeli daha varsa da konumuzun dışındadır.

Pervâne Bey Mecmûası'ndaki sıralamanın kronolojik bir sıralama olduğunda tereddüd etsek bile, ikinci sıradaki Hayretî'nin Kanûnî'nin Bağdâd'ı fethinden çok önce Sadrîâzam İbrâhim Paşa'ya küsüp İstanbul'dan ayrılarak Rumeli serhaddinde akıncı ocaklarında dolaşmış olduğunu, bâzan Mihaloğulları'nın, bâzan Yahyâlîler'in yanında eğlendiğini ve fethin vukû bulduğu yılda vefât ettiğini biliyoruz. Onun içindir ki, Hayretî'nin gazelinin Fuzûlî'nin söz konusu na'tinden çok önce yazıldığı kesindir, demekde tereddüd edemeyiz. Dolayısıyla, Bağdâd'da Fuzûlî ile görüştikleri kuvvetle muhtemel olan Yahyâ Bey ile Hayâlî Bey'in "su" redifli gazellerini Zâtî'ye ve Hayretî'ye nazîre olarak yazmalarının, Fuzûlî'nin de onlara nazîre yazmış olmasının ihtimâlin üstünde, hattâ kat'î olduğunu söyleyebiliriz.

Su Kasîdesi'nin durumunu böylece tesbit ettikten sonra, o noktadan hareketle, Fuzûlî'nin Anadolu şâirlerini okuduğunu, onlardan faydalandığını gösteren başka deliller ileri sürmüştüm. Bunlar Hayâlî Bey'in ve Necâtî Bey'in bir iki beyti idi. Tebliğimin sonunda söz konusu faydalanmanın nisbetinin araştırmaya değer olduğunu söylemişdim. Aradan beş yıl geçti. Şimdi, geçen zaman içinde edindiğim bilgileri bilinenlerle birlikte değerlendirmek istiyorum.

Zann ediyorum ki önce şu sorunun cevâbını aramak gerekir: Fuzûlî Anadolu şâirlerini okumuş muydu?

Benim gördüğüm mecmûalarda bu husûsu iki kere iki dörd eder gibi kesin bir hükme bağlayan delillere rastladığımı hatırlamıyorum. Eğer okuduy-
sa, Prof. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Dr. Sedid Yüksel ve Dr. Müjgân
Cunbur tarafından hazırlanan ve İş Bankası Kültür Yayınları arasında neşr
olunan divânının 481. sahîfesindeki:

*O sebebden fârsî lafziyle çokdur nazm kim
Nazm-ı nâziik türk lafziyle inen düşvâr olur
Lehce-i türkî kabûl-i nazm u terkîb itmeyüp
Ekser-i elfâzî nâ-merbût u nâ-hemvâr olur*

beyitlerinden onun, türkçenin şiir yazmak husûsunda farsça kadar elverişli
olmadığı kanâatini taşıdığı anlaşılmaktadır. Fuzûlî'nin ölümünden aşağı
yukarı kırk yıl sonra yazdığı *Künhü'l-Ahbâr* adlı tarihinin şâirlere ayırdığı
bölümlerinden birinde Ahmed Paşa'dan bahs ederken: "lisân-ı türkî ki hadd-i
zâtında sakîl ve fesâhat ü belâgati her cihetle nâdir ü kalîldür" diyen Gelibolulu
Âlî de aynı fikirdedir. Bu kanâatin isâbetinin tartışmasına girerek konunun
dışına çıkmak istemiyorum. Fakat Fuzûlî'nin o zamanki Türkiye lehçesini iyi
bildiği Şikâyetnâme'deki üslûbundan, bilhâssa "zevâiid" kelimesi hakkındaki
yorumlarından bellidir. Kaldı ki, Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin "sebeb-i te'lîf"
bölümünde:

*Olmışdı refik u hem-zebânım
Âyîne-i tûtî-i revânım
Bir niçe zarf-i hutta-i Rûm
Rûmî ki didük kazıyye ma'lûm
Yânî ki kamu dekâyık ehli
Her mes'eledede hakâyık ehli* ???

beyitlerinde Anadolu şâirlere hayranlığını da ifâde etmiştir.

Diğer taraftan *Hadîkatü's-Süadâ*'da: "eğerçi ibâret-i türkîde beyân-ı
vekâyi' düşvârdur, zîrâ ekser-i elfâzî rekîk ve ibârâtı nâ-hemvârdur" demekle
Anadolu türkçesiyle yazılmış eserlerden târihleri, en azından Selîmnâme'leri
veyâ Sinan Paşa'nın, hattâ Nevâyî'nin nesrini görmediği, gördüyse bile fars
dilineki benzerleri ayârında bulmadığı söylenebilir.

Fakat *Leylâ ile Mecnûn*'un söz konusu bölümünde:

*Hem ilm feninde nüktedânlar
Hem söz revîşinde dür-feşânlar
Kim eyler idi dekâyık-ı râz
Şeyhîden ü Ahmedîden âğâz*

derken, tanıştığı Anadolu şâirlerinden 14. ve 15. yüzyıllarda yaşamış iki ünlü mesnevî şâirinin adlarını duyduğu veyâ aralarındaki sohbetde onların söz konusu edildiği haber verilmiştir. Onun Ahmedî'nin mesnevîlerini ve Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'ini görmüş olduğunu bu mısralardan hareketle iddiâ etmek güçtür. Bununla berâber:

*Lutf ile didiler ey suhan-senc
Fâş eyle cihâna bir nihân genc
Leylî Mecnûn Acemde çokdur
Etrâkde ol fesâne yokdur
Taktîre getir bu dâstânı
Kıl tâze bu eski bûstânı*

mısralarını yazarken doğruyu söylemediği, merhûm Âgâh Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri* adlı kıymetli incelemesiyle âşikâr olmuştur. Ma'mâfih, mesnevîlerdeki "sebeb-i te'lîf" bölümlerinin ekseriyet itibâriyle şâirlerin hayâllerinin mahsûlü olduklarını da biliyoruz. Doğrusunu söylemek gerekirse, o bölümlerdeki gerçekte hayâlin oranını tesbit etmek kolay değildir. Şurası muhakkak ki, Fuzûlî'den önce Şâhidî, Nevâyî, Bihiştî Sinan Çelebi, Hamdullah Hamdî, Ahmed-i Rıdvân, Celîlî, Tebrizli Hakîrî bu konuyu işlemişlerdir. Sözü edilen Anadolu şâirlerinin bunlardan birkaçını bilmemesi, dolayısıyla Fuzûlî'ye "Etrâkde ol fesâne yokdur" demeleri mümkün değildir. Diğer taraftan, Âgâh Sırrı Bey'in adı geçen şâirlerin eserlerini Fuzûlî'ninki ile karşılaştırmasından çıkan netice şudur ki, Fuzûlî, Hamdullah Hamdî'nin ve Celîlî'nin eserlerini görmüş, onlardan bâzı fasıllar almıştır. Söz konusu alıntılar için, kendimizi zorlayarak "tevârüd" desek bile, Fuzûlî'nin bîkr-i mânâ ve bîkr-i mazmûn almada tevârüd hüllesine zaman zaman mürâcaat etdiğini gösteren başka deliller var. Fakat o konuya girerken Fuzûlî'nin Hayâlî ve Yahyâ Bey ile tanışmaları bahsi üzerinde biraz durmak istiyorum.

Merhûm Fuad Köprülü *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki Fuzûlî maddesinde şöyle diyor: "Fuzûlî'nin Bağdâd fethi esnâsında orduda bulunan şâir Hayâlî ve Taşlıçalı Yahyâ Bey ile tanışıp dostâne münâsebetlerde bulunduğu o devir

kaynaklarında kayıtlıdır. Fâik Reşad gâlibâ bu rivâyeti esas tutarak, Hayâlî'nin Bağdâd'da Fuzûlî ve oğlu Fazlî ile görüştüğünü, hattâ "su" redifli iki gazelini Fuzûlî'nin pek beğenerek meşhûr "su" kasîdesini onlara nazîre olarak vücûda getirdiğini yazar. Tâhir Olgun da aynı rivâyete dayanarak Hayâlî ile Taşhcalı Yahyâ'nın "su" redifli gazellerini Fuzûlî'ye nazîre olarak yazdıklarını söyler. Biz bunlara ilâve olarak Fuzûlî'nin:

Niçe yıllardur ser-i kâty-ı melâmet beklerüz

mısra'ı ile başlayan gazeli ile Hayâlî'nin aynı vezin ve kâfiyede iki ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın Muhibbî mahlâsı ile bir gazelini zikr edeceğiz. Bütün bu eserler, bu bahs edilen şâirlerin birbirileri ile alâkalarını göstermekle beraber kimin kime nazîre yazdığını tâyin etmek çok müşkildir.

Burada bir husûsu aydınlatmak istiyorum. Üstâd Köprülü: "o devrin kaynaklarında kayıtlıdır" diyor, fakat hangilerinde olduğunu belirtmiyor. Ben, Köprülü'nün makâlesinin kaynaklarına ve Köprülü'nün bu makalesine bibliyografyasındaki ikiyüz yirmi kaynak arasında yer vermiş olan Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın "Fuzûlî, Muhîti, Hayâtı ve Şahsiyeti" adlı doktora tezine mürâcaat ederek söz konusu kaynakları tesbîte çalıştım. Karahan: "Fuzûlî'nin Irakayn Seferi'nde, Bağdâd'da (tanıştığını bir iki vesîkaya göre kuvvetle tahmin etmek gereken) 16. asır Anadolu şâirlerinden Hayâlî ve Yahyâ Bey ile münâsebetleri hakkında düşüncelerimizi, sırası gelince, ikinci bölümde, kısaca yazacağız" (sf. 61) diyor. Sırası geldiğinde de: "Fuzûlî'nin bâzı imâları ve bâzı târihî vesîkalar, şâirimizin Osmanlı şâirleri (Rûm zarîfleri) ile münâsebet tesis ettiğini göstermektedir" diyor. Karahan'ın bâzı imâlar dediği, biraz önce Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinden nakl ettiğim mısralardır. Bir de *Enîsü'l-Kalb*'in sonundaki:

*Be-dest-i pâk-bâzân-ı emânet-pîşe bispârem
Firistem sîy-ı dârü'l-adl-i Rûm ez-mülk-i İrân-eş
Be-ümmîdî ki der-âlem-sitânî vü cihân-gîrî
Resed te'sîr-i feth ez-devlet-i Sultan Süleymân-eş*

"Âlemi zabt etmek ve cihânı teshîr eylemek husûsunda Sultan Süleyman devletinden kendisine bir fetih te'sîri erişir ümidiyle onu, emîn ve afif insanların eline tevdi ederek İran mülkünden adâlet ülkesi olan Anadolu'ya gönderiyorum" beyitlerini örnek olarak gösteriyor ki, bu beyitlerde ben Fuzûlî'nin Osmanlı

şâirleriyle tanıştığına dâir bir işâret görmüyorum. “Emânet-pîşe” sıfatı daha ziyâde idârî ve askerî devlet ricâline yaraşır.

Prof. Karahan, Köprülü'nün “tarihî kaynaklar” sözü gibi bir de tarihî vesîkalar”dan bahsediyor. Halbuki, “vesîkalar” yok, sâdece bir tek vesîka var. O da Bağdâd'ın fethinden 7-8 yıl sonra H.948/M.1541 târihinde doğmuş olan Âlî'nin: “merhûm Hayâlî Bey ile ülfet ve sohbet idüp niçe günler muâşeret kıldı” ifâdesidir. Halbuki, Fuzûlî'nin zamanında yaşamış olan şuarâ tezkiresi müelliflerinin hiç birinde bunu teyîd eden bir îmâ dahi yoktur. Prof. Karahan ayrıca: “Bütün bunlardan anlaşılın şudur ki, Fuzûlî Bağdâd seferini müteâkıb orduda bulunan Osmanlı şâirleriyle tanışmış, onlarla edebiyat ve san'at meselelerini konuşmuş, ülfet etmiş, meclislerde berâber bulunmuşdur” diyor. Söyledikleri “bütün bunlar”dan değil, sâdece Lâyîlâ ve Mecnûn mukaddimesindeki mâlûm beyitlerden ilhâm alınarak tahayyül edilebilir. Böyle demekle Fuzûlî'nin bu iki şâirle ve o sırada orduda bulunan diğer şâirlerle görüşmediğini iddiâ ediyor değilim. Elimizde vesîkalar yok; karîneler ve o karîneleri destekleyen deliller var. Zâten konumuz Fuzûlî'nin Anadolu şâirleri ile konuşup konuşmadığını tahkîk etmek değildir. Gâyem bu vesîle ile kazıyye-i muhkeme gibi kabûl edilmiş olan bâzı hükümlerin ne kadar temelsiz, ne kadar güvenilmez olduklarını göstermekdir.

Fuzûlî ile Hayâlî Bey arasındaki nazîreleşme yalnız “bekleriz” redifli gazele münhasır değildir. Fuzûlî'nin “gül” redifli kasîdesine mukabil Hayâlî Bey'in:

*Bâğda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bıraktı hânümân-ı bülbüle tekrâr gül*

matla'lı bir kasîdesi vardır ki Kanûnî'ye sunulmuşdur. Ma'mâfih, bu kasîde:

*Sonra geldümse Necâtîyle Nevâyîden nola
Hâr evvel ser-zened ez-şâh u ba'd-ez-hâr gül*

beytinden de anlaşılacağı gibi Necâtî Bey'in:

*Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan dîdâr gül
Gösterür niteki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül*

matla'lı kasîdesine nazîredir. Hayâlî Bey'in Kanûnî'ye sunduğu:

*İd-i kurbân erdi halkı yine şâdân eyledi
Gonca-leb dilberleri gül gibi handân eyledi*

matla'lı bir kasîdesi vardır. Fuzûlî de Ayas Paşa'ya:

*Şükr kim çarh istikâmet üzre devrân eyledi
Cem'-i ehl-i devlet a'dâsın perîşân eyledi*

beytiyle başlayan tercî-i bend şeklinde bir kasîde sunmuştur. Hayâlî Bey'in Kanûnî'ye sunduğu:

*Tarîkat ehline sâhib-vilâyet tûğ-ı sultânî
Hidâyet yolların göstermeğe gönderdi Hak anı*

matla'lı ve Şehzâde Mehmed ile Selîm hakkında:

*İki servi revân itdi yine gülzâr-ı Osmânî
Saâdet gülşeniniün her biri bir verd-i handânı*

matla'lı kasîdeleri vardır. Fuzûlî de İbrâhim Han Musullu'ya:

*Bi-hamdi'llâhi ve'l-minne ki tevfkât-ı Rabbânî
Yetürdi menzil-i maksûda İbrâhîm Sultânı*

matla'lı bir kasîde yazmıştır.

Bu benzerlikler gazellerde daha da dikkat çekicidir. Hayâlî Bey'in birisi:

*Ol melek-sîmâ perî kim benzemez insân ana
Cân ile dilden fedâ olsun hezârân cân ana*

ve diğeri:

*Âyet-i mushaf hatundur kaşların unvân ana
Zeyl için i'râblar çeşminde her müjgân ana*

matla'lı iki gazeli var. Fuzûlî'nin de:

*Şerbet-i la'lîün ki dirler çeşme-i hayvân ana
Ol virür cân dembedem uşşâka vü men cân ana*

matla'lı bir gazeli var. Hayâlî Bey'in:

*Dimen Mecnûna fenn-i ıŖkı tekml itdi kâmindür
Benüm yanumda ol dîvâne bilmez nesne câhildür*

beytiyle başlayan gazeli ile Fuzûlî'nin matla' beyti Ŗu olan gazeli arasında tevârüd mü vardır?

*Meni zikr itmez il efsâne-i Mecnûna mâyildür
Ne benzer ol mana derdi anun takrîre kâbildür*

Hayâlî Bey'in "istemez" redifli gazelindeki:

*Ŗol gedâ kim penbe-i dâğın demâdem tâzeler
Gül koparmaz Ŗâhdan geŖt-i gülistân istemez*

beytiyle Fuzûlî'nin aynı redifli gazelindeki:

*Eylemez meyl-i behiŖt üftâde-i hâk-i derün
Sâkin-i künc-i gamün seyr-i gülistân istemez*

beytinin kâfiye ve redifi aynı fakat mazmûnu farklıdır. Fakat "bekleriz" redifli gazellerde Hayâlî Bey'in:

*IŖk ili sultânınun serdâriyuz Mecnûn gibi
Gam sipâhun cem' idüp Ŗâhum vilâyet beklerüz*

beyti ile Fuzûlî'nin:

*Niçe illardur ser-i kûy-ı melâmet beklerüz
LeŖker-i sultân-ı irfânuz vilâyet beklerüz*

Beytinin ve yine aynı gazelde Hayâlî Bey'in:

*Haylıden pîr-i mugânın sâkin-i dergâhıyuz
Kâmrân-ı âlemüz bâb-ı saâdet beklerüz*

beyti ile Fuzûlî'nin:

*Sâkin-i hâk-i der-i meyhâneyüz Ŗâm u seher
İrtifâ-ı kadr için bâb-ı saâdet beklerüz*

beytinin mazmûnları arasında pek fark yoktur. Acabâ bir tevârüd mü vâki olmuŖdur?

Bilindiği gibi Hayâlî Bey'in dîvânı vefâtından sonra Kanûnî'nin emriyle tanzîm edilmişdi. Fuzûlî'nin onun bütün şiirlerini görmüş olmasını muhtemel telakkî edemeyiz. Fakat Necâtî Bey'in dîvânını okuduğunu, hattâ ondan bâzı mânâ ve mazmûnlar alıp tasarruf ettiğini kesin olarak söyleyebilirim. Necâtî Bey'in "hançer" redifli kasîdesindeki:

*Niçe ki ömr-i eâdîyi kat' kılmağ için
Her ay başında çeke çarha âsumân hançer*

beyti ile Fuzûlî'nin yalnız vezni farklı olan na'tindeki:

*Adû-yı câhunun kat'-ı hayâtiyüün çeker her ay
Gılâf-ı lâciverdîden hilâl-i âsumân hançer*

beyti arasında mazmûn ortaklığı âşikârdır. Necâtî Bey'in "gül" kasîdesi ile, Fuzûlî'nin ona nazîre olarak yazdığı aynı redifli kasîdesindeki bâzı beyitlerdeki mânâ ve mazmûn ayniyeti dikkate değer. Şu beyit Necâtî Bey'in:

*Âh-ı âşıkdur seni hüsnünden âgâh eyleyen
Na're-i bülbülden olur her seher bîdâr gül*

Şu beyit de Fuzûlî'nin:

*Bülbülün zâr itdüğü feryâdlar te'sîridür
Bî-sebeb hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül*

Şu beyit Necâtî Bey'in:

*Gonca gibi kan dikenlerinde bülbül kan yudar
Karşusunda bâd-ı subh ile güler oynar gül*

Şu beyit de Fuzûlî'nin:

*Hâr-ı gayret nola ger sancılsa gülbün bağına
Ayrılıp andan olar hem-sohbet-i ağıyâr gül*

Fuzûlî'nin:

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı*

beyti pek meşhûrdur. Bir de Necâtî Bey'in şu beytini dinleyiniz:

*Bir veche unuduldı Necâtî ki kimesne
Mihnet-serâsı kapusun açmaz meğer ki bâd*

Bu arada Necâtî Bey'in, içinde:

*Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuç toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı*

beytinin olduğu bir gazelinin varlığını da hatırlatmak isterim. Fuzûlî'nin:

*Çekme dâmen nâz idüp üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki dâmânundadır*

beyti ile Necâtî Bey'in:

*Derd ile çâk-i girîbân eyleyen eller bu gün
Rûz-ı mahşerde seniñ ser-cümle dâmânundadır*

beyti arasındaki nükte benzerliğine bakınız. Bunlardan başka Fuzûlî'nin dîvânında onbeş gazel vardır ki Necâtî Bey'e nazîre olarak söylenmiş gibidir.

Târihçi Âlî, Fuzûlî'yi övmekle berâber: "memâlik-i şarkda şiir söyleyenlerin üstâdidur" demekle, onu Necâtî, Zâtî, Emrî, Yahyâ Bey, Hayretî, Ulvî, Bâkî gibi onaltıncı yüzyılın Anadolu'daki üstâd şâirleri arasına dâhil etmemiştir. Dile hâkimiyetde, mazmûn bulmakda Fuzûlî'nin bir Necâtî Bey ile, çağdaşlarından Zâtî, Yahyâ Bey ve hele Hayâlî Bey ile ölçülemeyeceği görüşündeyim. Aslında kendisi de, şübhesiz adlarını andığım şâirleri kasd ederek: "Rûmî ki dedük kazıyye ma'lûm" mısra'ıyla durumu kabûl etmiştir. Âzerî türkçesinin Fuzûlî'ye kadar (Nesîmî müstesnâ) bir büyük şâiri, daha kesin bir biçimde ifade etmek gerekirse işlenmiş bir edebî dili yokdu. Fuzûlî'nin Nevâyî'den ziyâde Anadolu'lu şâirlere çok şey borçlu olduğunu söylemek sâde bir tahmîn olarak görülmemelidir.

Onun:

*Reng-i rûyından dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah
Âfitâb ilen kılur dâvâ dutulmuş aya bah*

matla'ıyla başlayan gazelini, Hayâlî Bey'in:

*Allarla kana girmiş ol melek-sîmâya bak
Fî'l-mesel gökde şafak içinde doğmuş aya bak*

matla'lı gazeline nazîre olarak mı yazdığı, veyâ aksinin mi vârid olduğu tartışılabilir. O devir şâirlerinden hiç birinin Fuzûlî'nin bir gazelini tahmis etmemiş olmaları dikkate değer bir hâdisedir.